

Lieve Gevers, ***Kerk in de kering. De katholieke gemeenschap in Vlaanderen 1940-1980***

(Kalmthout: Pelckmans, 2014, 504 pp., ISBN 978 90 289 7352 7).

In deze volumineuze publicatie zijn diverse artikelen en bijdragen gebundeld die Lieve Gevers, emeritus-hoogleraar Geschiedenis van Kerk en Theologie van de Nieuwste Tijd aan de KU Leuven, door de jaren heen heeft gepubliceerd over de geschiedenis van de katholieke gemeenschap en de Kerk in Vlaanderen. Centraal hierbij staat Vaticanum II en haar receptie in de Vlaamse samenleving tot in de jaren 1980. Echter, ook het ‘voortraject’ vanaf de oorlogsjaren, tot en met de jaren negentig van de vorige eeuw, vinden hun plaats in dit boek.

Rond een viertal ‘thematische zwaartepunten’ (onderverdeeld in dertien hoofdstukken) worden de afzonderlijke bijdragen gegroepeerd: De oorlog en zijn verwerking, De theologische opleiding in verandering, Vaticanum II en zijn receptie, en, tot slot, De wending van de gelovige gemeenschap. Het voordeel van deze werkwijze is dat de lezer de schat aan bijeengebrachte informatie geclusterd aangeleverd krijgt, maar de keerzijde is dat er nogal wat overlap in zit, zowel qua thematiek, uitleg van begrippen als periodisering. Zeker in de laatste twee blokken bevorderen deze doublures niet altijd de leesbaarheid. In de slotbeschouwing, met de goed gekozen titel ‘Een Kerk in tijden van hoop, transformatie en contestatie’, wordt een en ander nogmaals hernomen.

Gevers weet op een knappe wijze de verschillende niveaus waarop de veranderingen in de katholieke wereld zichtbaar waren inzichtelijk te maken tegen de Vlaamse achtergrond. Zo worden de theologische ontwikkelingen tijdens de pontificaten van Pius XII (1939-1958), Johannes XXIII (1958-1963) en Paulus VI (1963-1978) afgezet tegen het beleid van de Belgische bisschoppen, met name de kardinaal-aartsbisschoppen van Mechelen Jozef-Ernest van Roey (1926-1961) en Leo-Jozef Suenens (1961-1979). Ook de invloed van deze veranderingen op de religieuze vorming van de Belgische clerus en de prominente rol die de Leuvense universiteit daarin speelde is door het gehele boek door duidelijk aanwezig.

Interessant zijn de onderlinge vergelijkingen die de auteur maakt tussen de Nederlandse en Belgische kerkprovincie in de hoofdstukken 1, 2, 7 en 9. Zo wordt in het eerste hoofdstuk, dat de beider kerkprovincies gedurende de Tweede Wereldoorlog beschrijft, helder dat aartsbisschop Jan de Jong een feller protest liet horen op de Jodenvervolging dan zijn Belgische evenknie Van Roey. Deze laatste volgde de weg van

de stille diplomatie, waar ook het Vaticaan voor opteerde. In het tweede vergelijkende hoofdstuk wordt uiteengezet dat de verwerking van de oorlog in beide landen anders verliep. In Nederland kwam men, mede op instigatie van de kerken, redelijk snel in het reine met collaborateurs, terwijl in België zowel de 'vlucht' van koning Leopold III als de 'samenwerking' van veel nationalistisch ingestelde Vlamingen met de Duisters het politieke en religieuze debat tussen Vlamingen en Walen nog jarenlang verziekten. Het zevende hoofdstuk, waarin de onderlinge analyse wat betreft de Lage Landen wordt doorgetrokken, geeft een overzicht van dertig jaar onderzoek (1962-1992) naar het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Ondanks dat de auteur aan het slot van dit hoofdstuk nog enkele Conciliestudies van na 1992 opnoemt, is het te betreuren dat zij de tussentijdse historiografische balans niet heeft doorgetrokken naar het heden, juist omdat er in de afgelopen decennia zoveel nieuw (receptie)onderzoek naar Vaticanum II is gedaan.

1958 vormde in feite een breukjaar, zo maakt Gevers overtuigend duidelijk. Roncalli werd verkozen tot paus (Johannes XXIII), in België kwam een einde aan de religieuze schoolstrijd door het sluiten van het Schoolpact, het aantal roepingen begon langzaam te dalen, het katholieke kritische en vernieuwende blad *De Maand* zag het levenslicht en enkele jaren later trad de hervormingsgezinde aartsbisschop Leo-Jozef Suenens aan. Eén van zijn eerste acties was het enorme aartsbisdom Mechelen te splitsen in het aartsbisdom Mechelen-Brussel en het bisdom Antwerpen. Hiermee wilde Suenens tegemoet komen aan de katholieke bevolkingsgroei in het gebied door het aantal parochies te reduceren.

Al deze ingrijpende veranderingen vormden een opmaat voor de wending of kering in de geschiedenis van de katholieke kerk in Vlaanderen. Treffend is dan ook de voorkant van het boek: een futuristische kerk ('Civitas Dei') die het Vaticaan speciaal voor de Brusselse wereldtentoonstelling van 1958 had laten ontwerpen. We zien mensen wandelen naar deze 'golvende' moderne kerk die zich als het ware steeds weer weet aan te passen aan de tijd, tenminste zo lijkt het. Dat dit zeker niet altijd het geval bleek te zijn, werd zichtbaar in de jaren na het Tweede Vaticaans Concilie. Het Belgische episcopaat, waarvan aartsbisschop Suenens op het concilie nog zo'n vooruitstrevende rol had gespeeld, bleek het in de post-conciliaire periode aanvankelijk te ontbreken aan initiatieven om het *aggiornamento* ook in de eigen kerk te laten doorklinken. Dit tot frustratie van vele hervormingsgezinde priesters en leken. Maar ook de uitvaardiging in 1968 van de encycliek *Humanae Vitae* door Paulus VI was alles behalve een aanpassing aan het algemene gevoelen van die tijd, waarin er een vrijere en meer personalistische visie van de huwelijksmoraal ontstond. De grote pleitbezorger hiervan was de Leuvense theoloog Louis Janssens, maar hij was zeker niet de enige geestelijke in België die tegemoet probeerde te komen aan een meer eigentijdse beleving van de huwelijksplicht.

In de revolutionaire jaren zestig die hierop volgden, werd de discussie onder de gelovigen verbreed tot een algemeen kritisch debat over het instituut Kerk en de maatschappij. In België kwam daar nog het lastige dossier van de taalstrijd bij. Deze werd

nu toegespitst op de Leuvense universiteit. De uitspraak in 1966 van de Belgische bisschoppen dat 'haar' wetenschappelijke instelling één en ondeelbaar bleef werd niet meer gepikt door de links-radicalen jongeren en een deel van het professorenkorps. In 1968 kwam het uiteindelijk tot een 'splitsing', of preciezer geformuleerd de Franstalige afdeling van de universiteit verhuisde naar Wallonië (Louvain-la-Neuve). Aanvankelijk bleef de Theologische Faculteit en de aparte Faculteit Kerkelijk Recht nog onder één paraplu, maar niet voor lang. De 'scheiding' stelden de aangestelde theologische decaan Frans Neiryndck en zijn secretaris Maurits Sabbe voor nieuwe organisatorische problemen (professoren- en studententekort, teloorgang internationale uitstraling, aderlating wetenschappelijke bibliotheek), maar die werden in de daaropvolgende jaren met succes weggewerkt. Thans is de theologische bibliotheek van de Leuvense Faculteit Theologie en Religiewetenschappen de grootste in haar soort ter wereld. Op een tweetal andere gebieden kwam er juist een verdere integratie in de Theologische Faculteit, zo beschrijft Gevers in de hoofdstukken vijf en zes. Zo werd het in 1942 opgerichte Hoger Instituut van Godsdienstwetenschappen, dat regulieren én leken in staat stelden om ook enige kennis op te doen in het theologische curriculum, in de decennia die daarop volgden stapsgewijs geïntegreerd in de Faculteit Godgeleerdheid. Dat andere *novum* was de ontwikkeling van de Theologische Faculteit, van een aanvankelijk voortgezette opleiding voor priesterwetenschappers, naar de algemene opleiding voor priesterkandidaten van de verschillende reguliere orden en het aartsbisdom Mechelen-Brussel. De andere Vlaamse bisdommen behielden, ondanks het verouderde model, hun eigen groot-seminarie of theologicum.

Waarom de auteur ervoor heeft gekozen om in de hoofdstukken 11 en 13 de literatuurverwijzingen niet in de voetnoten op te nemen, zoals bij de overige hoofdstukken, maar aan het slot een lijst van bronnen en literatuur te geven, is mij niet duidelijk. Ook bevatten deze delen meer typefoutjes (vergelijk 325, 330, 391, 393 en 397). Met Willem Beuken wordt ongetwijfeld de Nederlandse exegeet Wim Beuken S.J. bedoeld (169) en zijn Nederlandse medebroeder Pieter Frans Smulders is toch echt bekender onder de naam Piet Smulders (210, 235). Tot slot begrijp ik niet waarom de auteur de bedevaart naar Onze-Lieve-Vrouw van Kevelaar in Noord-Brabant situeert (330).

Niet tegenstaande deze kleine slordigheden, heeft Lieve Gevers een uiterst informatief boek geschreven waarin de katholieke gemeenschap in Vlaanderen met veel detailkennis wordt besproken. De treffende illustraties en talloze tabellen (onder andere van aantallen seminaristen, wijdingen en studenten) hebben een extra meerwaarde, net als het bijpassende register. Als deze publicatie iets duidelijk maakt, is het wel dat ideeën en opvattingen over kerk en samenleving door de jaren heen continue aan veranderingen onderhevig zijn.

Joep van Gennip, Archief van de Nederlandse jezuïeten